

Χωροχρονικοί Κόμβοι

**Πολιτισμικά θραύσματα σε συνύπαρξη
με τα Δυτικά τείχη της Θεσσαλονίκης**

Αναστασία Ιωσηφίνα Κούνιο

Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Διπλωματική Εργασία

Χωροχρονικοί Κόμβοι

Πολιτισμικά θραύσματα σε συνύπαρξη με τα Δυτικά τείχη της
Θεσσαλονίκης

Αναστασία Ιωσηφίνα Κούνιο

Επιβλέπουσες Καθηγήτριες: Γιαννίση Φοίβη, Κουζούπη Ασπασία

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
Ιστορική Ανάλυση	5
Σχέδιο Ανάπλασης	21
1. Υπόγεια Διάβαση Χώρος σύνδεσης με μετρό	29
2. Αγορά Υφασμάτων και Τροφίμων	33
3. Το Πρόπουλο	37
4. Η Γειτονιά του Κρύου Νερού Soguk Su	43
5. Το Βαγόνι Χώρος Μνήμης Shoah	51
6. Μπαχτσές του Φοίνιξ Λουλουδάδικα στον Κήπο του Λουτρού	57
Επίμετρο	61
Ευχαριστίες	63
Βιβλιογραφία	65

Εισαγωγή

“Η Αθήνα είχε απαλείψει τα ίχνη του Οθωμανικού παρελθόντος της χωρίς μεγάλες δυσκολίες. Για αιώνες δεν ήταν παρά ένα χωριό μεγάλων διαστάσεων, με αποτέλεσμα, όταν κερδήθηκε η ανεξαρτησία το 1830, οι ηγήτορες της Ελλάδας να βρουν εκεί όχι μόνο την πλούσια πολιτιστική πρωτεύουσα, όπως την είχε ντύσει στ’ αρχαία της λείψανα ο Δυτικός φιλελληνισμός, αλλά και όλα τα θετικά ενός τόπου που έμοιαζε με άγραφη πλάκα όσον αφορά τις ενδιαμέσες ιστορικές περιόδους. Το Οθωμανικό παρελθόν της Θεσσαλονίκης, αντιθέτως, ήταν κομμάτι της ζωντανής μνήμης, γιατί ο ελληνικός στρατός είχε μπει στην πόλη μόλις το 1912, κι εκείνες οι γιαγιάδες που κουβέντιαζαν χαμηλόφωνα στις αυλές έξω απ’ τα σπίτια τους είχαν πιθανότατα γεννηθεί υπήκοες του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ. Ο ακόμα και τώρα μεγάλοπρεπος περίβολος των αρχαίων τειχών, 13 χιλιομέτρων, σφιχταγκάλιαζε ένα ακμαίο οικισμό που ο αστικός του χαρακτήρας δεν είχε αμφισβητηθεί ποτέ, μια πολιτεία που η ιστορία της απλωνόταν χωρίς διακοπή από την ελληνιστική αρχαιότητα ως τις μέρες μας καλύπτοντας όλους τους ενδιαμέσους αιώνες.”

“Θεσσαλονίκη, Πόλη των Φαντασμάτων, Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι”, Mark Mazower, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Οκτώβριος 2006

Από την πλευρά του πατέρα μου είμαι απόγονος Σεφαραδίτικης οικογένειας, ενώ αντίστοιχα η οικογένεια της γιαγιάς μου από την πλευρά της μητέρας μου ήταν Φαναριώτες από την Κωνσταντινούπολη. Από μικρή, όντας γεννημένη στη Θεσσαλονίκη, καθώς περιηγούμουν μέσα σε αυτή, ένιωθα σαν να περπατώ μέσα στις ιστορίες τους και στα άλμπουμ των φωτογραφιών τους. Όπως αναφέρει και ο Mazower, στη συνέχεια του βιβλίου του, όσοι επισκέπτονται την Θεσσαλονίκη έχουν την αίσθηση ότι εισέρχονται σε έναν παλιότερο κόσμο. Τα σημεία που συμβαίνει ακόμη και σήμερα αυτό, παρά τις έντονες αλλαγές στο αστικό ιστό της Θεσσαλονίκης μετά από την πυρκαγιά του 1917 και την αντιπαροχή, τους ονομάζω χωροχρονικούς κόμβους. Θεώρησα τα τείχη της Θεσσαλονίκης ως το κατάλληλο αντικείμενο έρευνας, καθώς έχει υπάρξει ανά τους αιώνες μια συνεχή γιρλάντα εξιστόρησης όλων των ιστορικών εκφάνσεων από την ελληνιστική περίοδο έως και σήμερα. Συγκεκριμένα, για την Διπλωματική μου εργασία, επέλεξα ως χώρο μελέτης το δυτικό τμήμα των τειχών, το οποίο έχει γίνει έρμαιο του χρόνου εξαιτίας της εμφανής κρατικής εγκατάλειψης του δυτικού ιστορικού κέντρου από το φάσμα της πολιτισμικής κληρονομιάς. Μετά από πλήθος περιηγήσεων σε όλο το μήκος του αποφάσισα να επιλέξω όχι μόνο μια περιοχή που συνορεύει με τα τείχη, αλλά και που ορίζεται από την χάραξη δύο σημαντικών πυλών που έχουν παραμείνει βασικά σημεία - αρτηρίες στον άξονα της πόλης. Αυτές είναι η Χρυσή Πύλη στην Εγνατία οδό και η Λυταιία Πύλη στην οδό Αγίου Δημητρίου. Σε αυτή την περιοχή προσπάθησα να αποτυπώσω μια ιδέα ανάπλασης ανιχνεύοντας και εργαλιοποιώντας αυτούς τους κόμβους. Δημιούργησα ένα δίκτυο σύνδεσης με χώρους που ξεδιπλώνουν αυτό το πολυποίκιλο παρελθόν που όλο μαζί αποκρυπτογραφεί ένα κομμάτι της ιστορίας της περιοχής και κατ’ επέκταση της πολυπολιτισμικότητας της Θεσσαλονίκης που την εκφράζει.

Φωτογραφία από τα δυτικά τείχη της Θεσσαλονίκης

Το πάρκο των Εθνών και τα δυτικά τείχη στο παρελθόν

Φωτογραφία από την ομάδα "Παλιές φωτογραφίες της Θεσσαλονίκης"

Ιστορική Ανάλυση

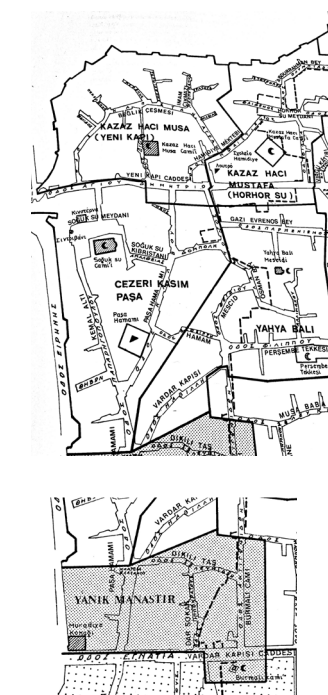
Η Θεσσαλονίκη ακολουθείται έντονα από τον τίτλο, της κοσμοπολίτικης πόλης. Είναι εμφανή, ακόμη και σήμερα, τα στίγματα που έχουν αφήσει οι διάφοροι πολιτισμοί, διαφορετικών θρησκευμάτων, μέσα από την αρχιτεκτονική της κληρονομιά, κυρίως με τους λατρευτικούς τους χώρους. Βασικές κοινότητες που έχουν συνηπάξει είναι η Εβραϊκή, η Μουσουλμανική, η Ελληνική, η Αρμένικη και η Βουλγαρική. Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (μέχρι το 1912) η κάθε κοινότητα δημιουργούσε συνοικίες μέσα στις οποίες άνθιζε η μοναδικότητα της κάθε μίας ξεχωριστά.

Η περιοχή που επέλεξα, κατά την ίδια περίοδο, απαρτιζόταν από δύο γειτονίες. Με αφετηρία την Εγνατία Οδό παράλληλα με την Οδό Ειρήνης υπήρχε η συνοικία του Yan-ik Manistir (= Καμμένου Μοναστηριού) που ήταν Χριστιανική. Ήταν απομονωμένη από τις υπόλοιπες χριστιανικές γειτονίες και ήταν μια σφήνα ανάμεσα σε εβραϊκές και τούρκικες. Η περιοχή αυτή ονομάστηκε έτσι εξαιτίας του βομβαρδισμού της εκκλησίας του Αγίου Μηνά, που υπήρχε εκεί, από βενετσιάνικο πλοίο το 1687 και της πυρκαγιάς που είχε δεχτεί αργότερα το 1839. Σε αυτή τη γειτονιά αναφέρεται και η ύπαρξη ενός Βουλγαρικού σχολείου.

Από την σημερινή οδό Μαβίλη μέχρι την Αγίου Δημητρίου ξεδιπλώνονταν μια τούρκικη συνοικία, το Cezeri Kasim Pasa που είχε πάρει το όνομά της από τον Πασά της περιοχής. Αλλιώς εντοπίζεται και με τον τίτλο της γειτονιάς του Κρύου Νερού (=Soguk Su) λόγω της βυζαντινής κινστέρνας που προϋπήρχε εκεί. Ο γνωστός σήμερα, Ναός των Αγίων Αποστόλων του 14ου αιώνα, λειτουργούσε ως Τζαμί (Soguk Su Cami'i) και στην πίσω πλευρά του υπήρχε ένα νεκροταφείο γνωστό ως το Soguk Su Kibristani. Επίσης στην γειτονιά είχαν χτιστεί δύο βρύσες, ένα συντριβάνι και το Λουτρό Φοίνιξ (Pasa Hamami). Γύρω από αυτό υπήρχαν και 2 τεκέδες, εκείνοι των Βυρσοδεψών και των κατασκευαστών Τρίχινων Ενδυμάτων.

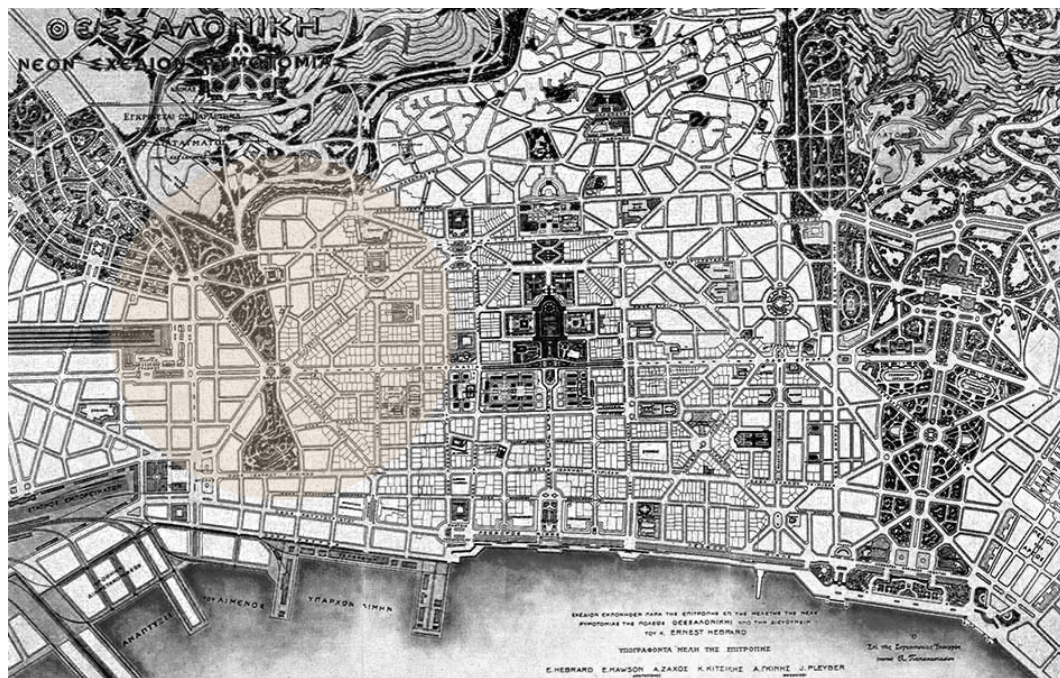

Φωτογραφία από μια Εβραία, μια Βουλγάρα Ορθόδοξη και μια Μουσουλμάνα τον 19ο αιώνα στη Θεσσαλονίκη

Πηγή: "Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας 1430 - 1912", Βασιλή Δημητριάδη, εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη α.ε, Ιανουάριος 2008

Επιλεγμένη περιοχή

Ρυμοτομικό σχέδιο της Θεσσαλονίκης του Ερνέστ Εμπράρ, 1918

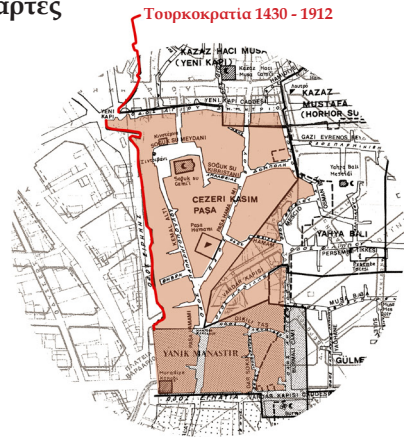

Ιστορικό Κέντρο Θεσσαλονίκης σήμερα

● Επιλεγμένη περιοχή

Χάρτες

Την Ελληνιστική περίοδο, τη Ρωμαϊκή, τη Βυζαντινή καθώς και την Οθωμανική τα τείχη ήταν το όριο της πόλης που διαχώριζε το άστυ από την ύπαιθρο. Η διαφορά είναι ότι στην τελευταία περίοδο είχε κατεδαφιστεί το παραλιακό μέτωπο και τμήμα του δυτικού και ανατολικού τείχους και για πρώτη φορά εμφανίστηκαν οικίες εκτός των τειχών.

Σχέδιο Ερνέστ Εμπράρ 1918

Ο Έρνεστ Εμπράρ είχε οραματιστεί αυτό το όριο ως μια γυρλάντα κηπουπόλεων που θα περικύκλωνε το αστικό κέντρο και θα ήταν πρόδρομος των προαστίων. Τα τείχη σε αυτή την περίπτωση θα αποτελούσαν διακοσμητικό στοιχείο μέσα στους εκτενείς χώρους πρασίνου. Η χάραξη της οδού Ολύμπου κατά τον Εμπράρ θα δημιουργούσε μια νέα διέξοδο από το εσωτερικό των τειχών προς τα έξω.

Παρόν

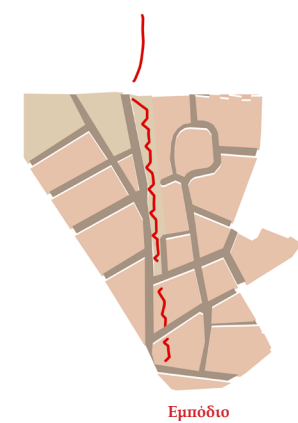
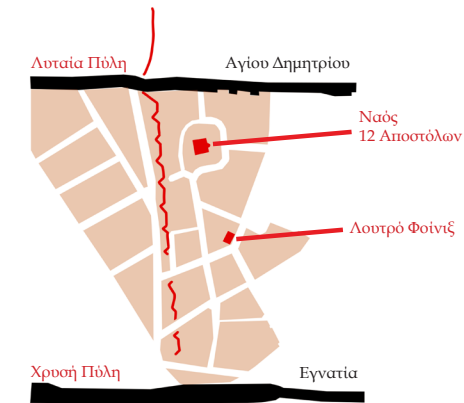
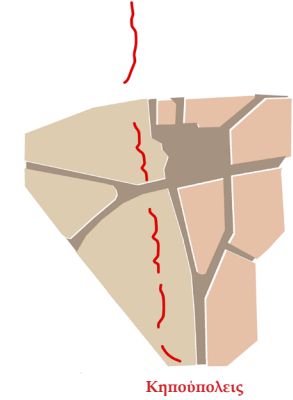
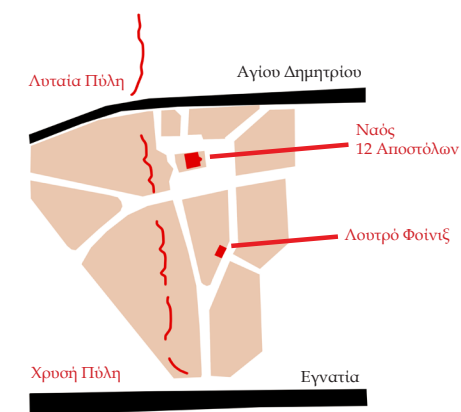
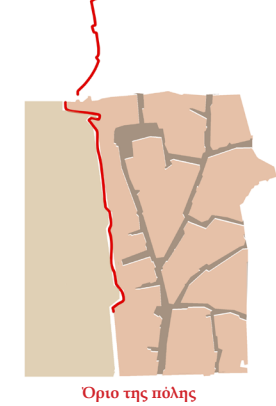

Σήμερα τα τείχη ελίσσονται μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου. Αποτελούν ένα εμπόδιο μέσα στον ασφυκτικά κτισμένο αστικό ιστό της πόλης. Πολυκατοικίες, μονοκατοικίες, ίχνη από καταυλισμούς Ρομά, αρχαιολογικές ανασκαφές είναι ορισμένα από τα στοιχεία που υπάρχουν δίπλα και γύρω από αυτό. Είναι ένα όριο σε αναμονή για να βρει το σύγχρονο ρόλο του.

Περάσματα

Χρήσεις

Φωτογραφία από το διασωθέν τμήμα της Λυκταίας Πύλης στην Αγίου Δημητρίου

Χαρακτικό σχέδιο που απεικονίζεται η Λυκταία Πύλη

Φωτογραφία από το Ναό των Αγίων Αποστόλων σήμερα

Φωτογραφία από την ομάδα "Παλιές φωτογραφίες της Θεσσαλονίκης"

Θραύσματα Βρύσης

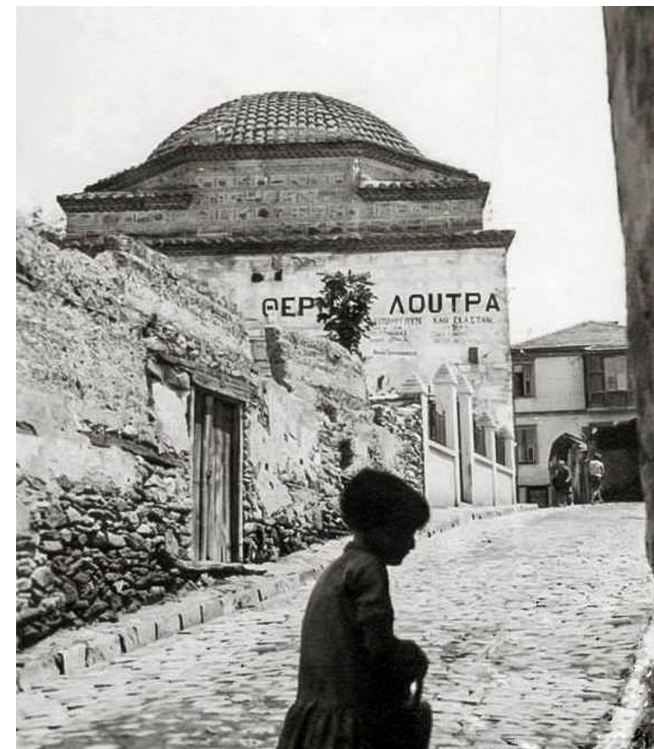
Φωτογραφία από το Πρόπυλο σήμερα στην οδό Παπαρηγοπούλου

Φωτογραφία από την ομάδα "Παλιές φωτογραφίες της Θεσσαλονίκης"

Φωτογραφία από το Λουτρό Φοίνιξ σήμερα στην οδό Παναγιώτη Καρατζά

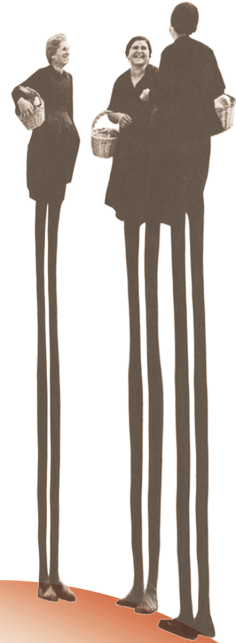
Φωτογραφία από την ομάδα "Παλιές φωτογραφίες της Θεσσαλονίκης"

Σχέδιο Ανάπλασης

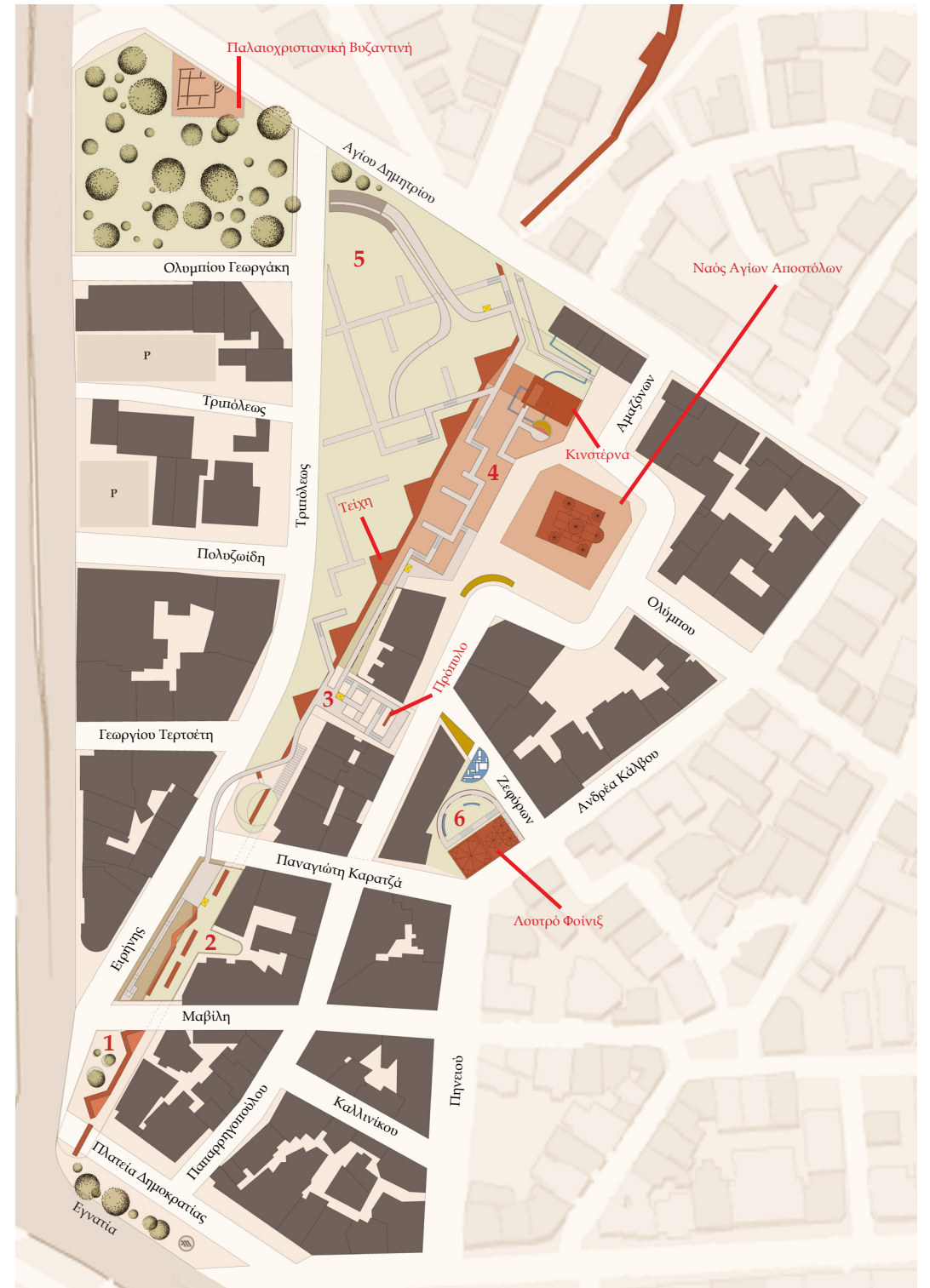
Η περιοχή που επέλεξα ορίζεται από τις οδούς Εγνατία στα Νότια, Λαγκαδά στα δυτικά, Πηνειού και Ανδρέα Κάλβου στα ανατολικά και Αγίου Δημητρίου στο Βορρά. Στην πλατεία Δημοκρατίας έχει δημιουργηθεί μία από τις στάσεις του μελλοντικού μετρό της Θεσσαλονίκης. Προσπαθώντας να αποφύγω τη βίαιη αλλοίωση της ταυτότητάς της που πιθανόν θα επέφερε η παρουσία του μελλοντικού μετρό και ότι συνεπάγεται αυτό, η πρώτη μου πράξη ήταν η ενσωμάτωσή του στην συνολική μου ιδέα ανάπλασης. Συγκεκριμένα, σκοπός ήταν η αναβάθμιση της περιοχής σε ένα πλαίσιο συνύπαρξης της ιστορίας, των κατοίκων και των επισκεπτών της. Αρχικά διαίρεσα σε έξι λειτουργικές ενότητες το σύνολο αυτό με βάση τα σημεία εύρεσης των χωροχρονικών κόμβων. Οι κόμβοι αυτοί στη συνέχεια συναρθρώθηκαν πάνω σε ένα δίκτυο κινήσεων, άλλοτε υπέργειο και άλλοτε υπόγειο. Ο περίπατος στο δίκτυο αυτό σταδιακά θα αποκαλύπτει την ιστορία του χώρου. Ο επισκέπτης θα έχει και τη δυνατότητα να βιώσει τα τείχη της πόλης, όχι μόνο από την παθητική θέση του παρατηρητή από το επίπεδο του δρόμου, αλλά και από ένα περίπατο σε μονοπάτια που υψώνονται πάνω από τα τείχη πάντοτε κάπου στο όριο του μέσα και του έξω χώρου που ορίζει το τείχος. Η αρχή και το τέλος της παρέμβασης αναγνωρίζεται από τα δύο σύνολα δενδροφύτευσης που τα εμπνεύστηκα από το όραμα των κηπουπόλεων του Εμπράρ. Αποτελούν μια συμβολική πράξη. Οι πρώτες δενδροφυτεύσεις που βρίσκονται στο οικόπεδο του μετρό σηματοδοτούν την σταδιακή είσοδο του επισκέπτη στη γειτονιά. Διασχίζοντας μέχρι την Εγνατία Οδό τις έξι ενότητες καταλήγει στην “ύπαιθρο”, το δάσος των Εθνών. Πάλι σύμφωνα με το πολεοδομικό σχέδιο ανοικοδόμησης του Εμπράρ αποφάσισα να δημιουργήσω ένα πέρασμα πάνω από τα τείχη το οποίο ενώνει την εσωτερική με την εξωτερική πλευρά των τειχών και αποτελεί νοητή επέκταση του άξονα της οδού Ολύμπου. Αξίζει να σημειωθεί ότι η συνοχή των τειχών στον τομέα ένα και δύο διακόπτεται από τις οδούς πλατεία Δημοκρατίας, Μαβίλη και Παναγιώτη Καρατζά. Σε αυτά τα τμήματα τα τείχη είναι υπόγεια και ενώθηκαν μέσω υπογείων στοών κάτω από τους παραπάνω δρόμους. Ένα σημαντικό πρόβλημα που παρατήρησα κατά τις περιηγήσεις μου στην περιοχή ήταν το άναρχο παρκάρισμα οχημάτων σε όλη την έκταση γύρω από τα τείχη. Για την επίλυση του παραπάνω προβλήματος παραχώρησα στην οδό Λαγκαδά δύο κενά οικόπεδα για την δημιουργία θέσεων στάθμευσης αυτοκινήτων. Ο πράσινος χώρος που εκτείνεται εξωτερικά των τειχών σήμερα διακόπτεται από την οδό Ειρήνης δημιουργώντας μία άβολη, στενή, διακοσμητική λωρίδα παράλληλη με τα τείχη. Έτσι αποφάσισα να καταργήσω εκείνο το κομμάτι του δρόμου και να αφήσω μόνο τη σύνδεση με την οδό Τριπόλεως. Οι έξι τομείς που διαχώρισα είναι οι εξής:

1. Υπόγεια διάβαση, χώρος σύνδεσης με το μετρό
2. Αγορά υφασμάτων και τροφίμων
3. Το Πρότυπο
4. Η Γειτονιά του Κρύου Νερού, Soguk Su
5. Το Βαγόνι, χώρος μνήμης Shoah
6. Ο Μπαχτσές του Φοίνιξ, λουλουδάδικα στον κήπο του Λουτρού

Συνολική Κάτοψη

- Βυζαντινά αρχαία
- Αρχαιολογική ανασκαφή
- Πράσινοι Χώροι
- Υπολείμματα από Καταυλισμό - Κρυφός Κήπος
- Χώρος Μνήμης (Εβραίων)
- Κτίρια
- Ισόγειο: Αγορά τροφίμων, Είσοδος Μετρό
- Ταράτσα: Αγορά υφασμάτων
- Διαδρομές
- Ανελκυστήρες
- Καλαμιές (Καθαρισμός Νερού)
- Νερό
- Καθίσματα

Διάγραμμα Εικόνων

Μέσα Πορεία

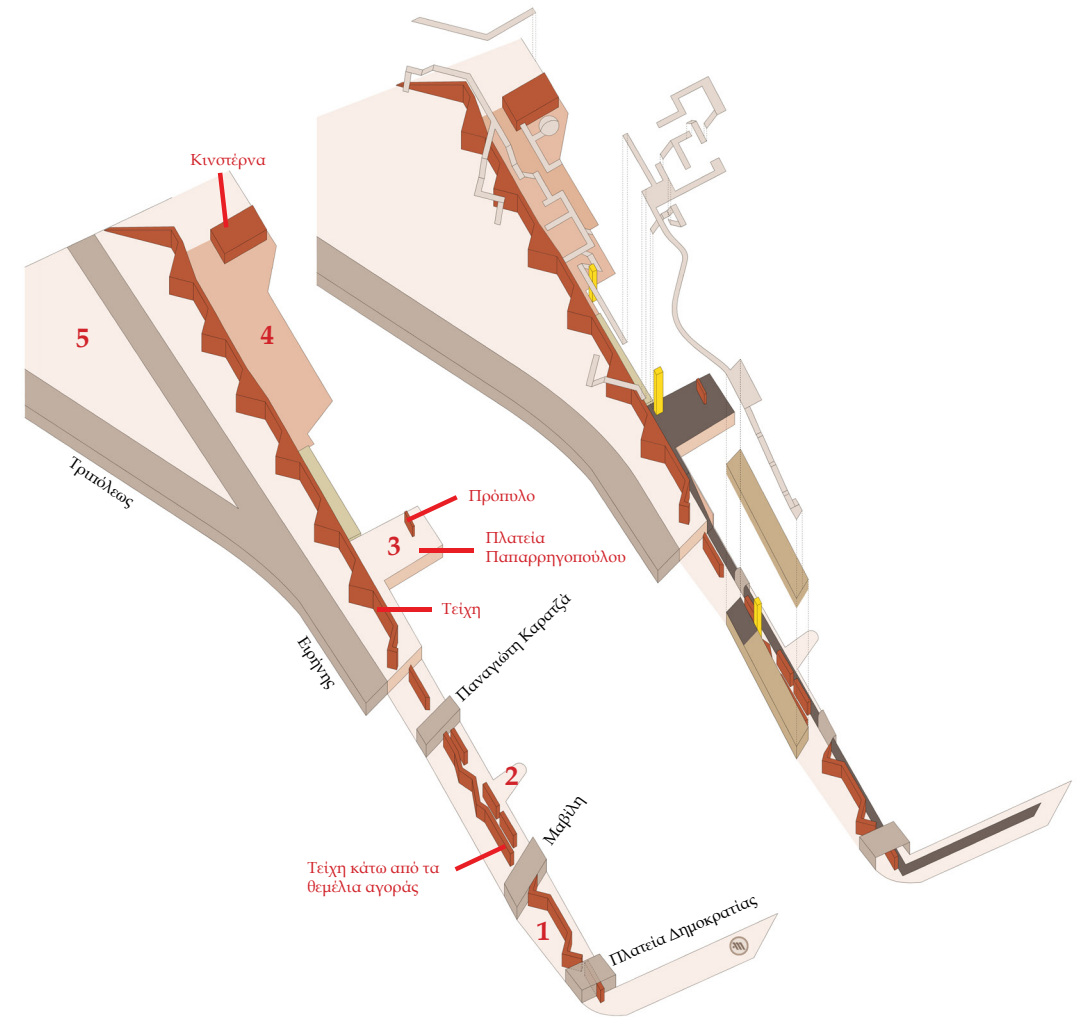
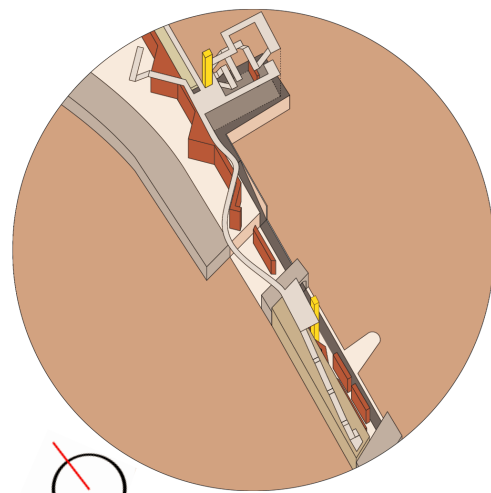
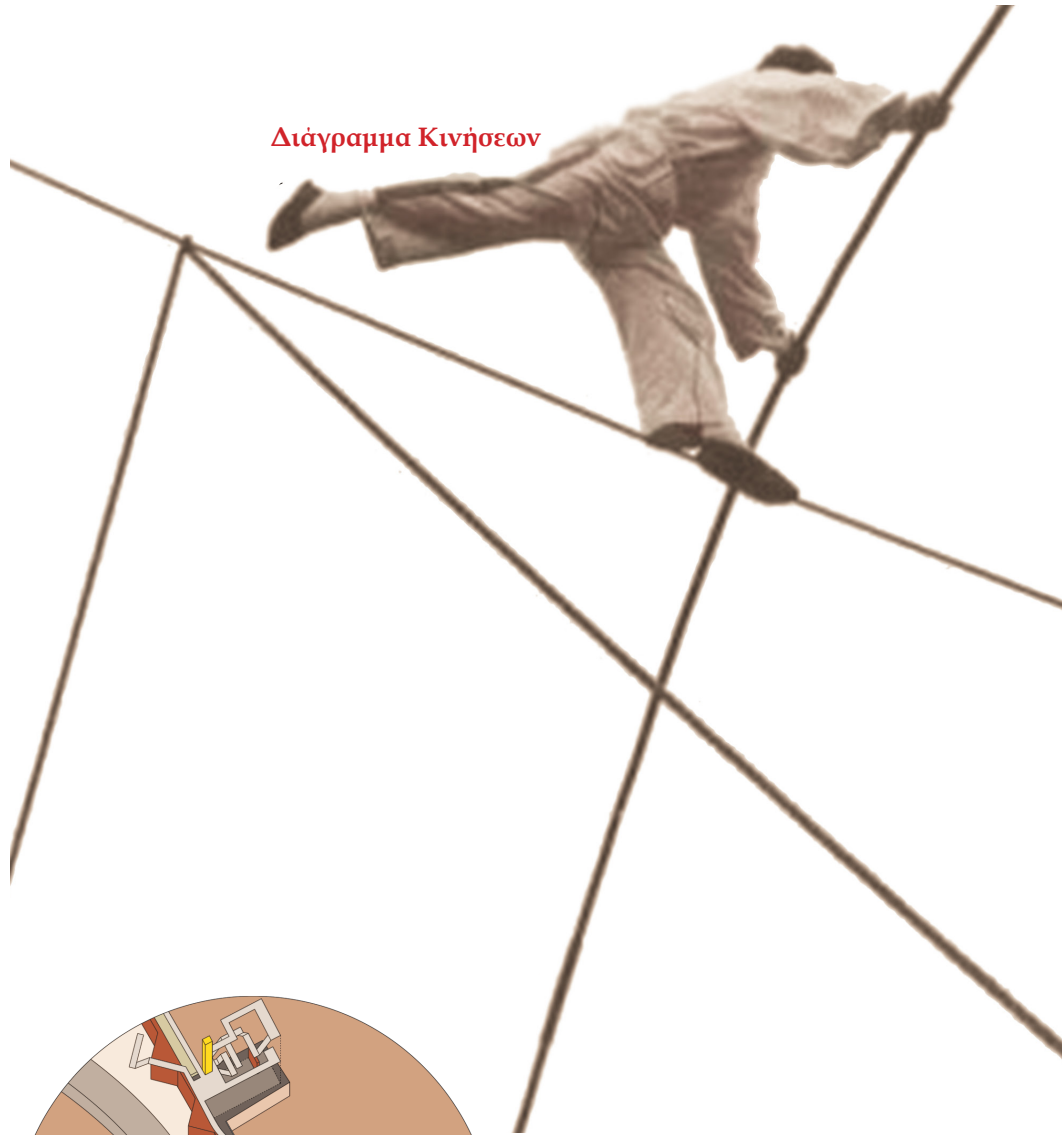

Έξω Πορεία

Διάγραμμα Κινήσεων

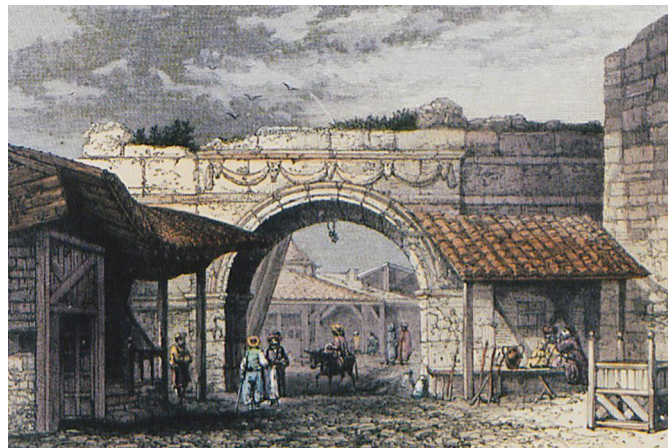
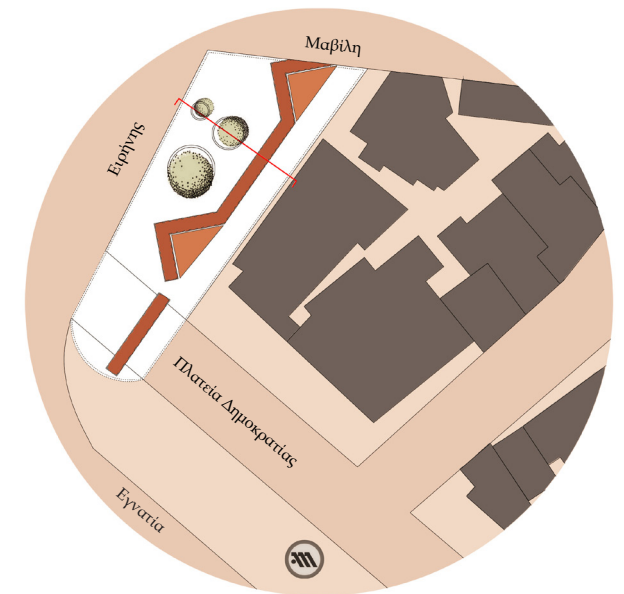
- Βυζαντινά αρχαία
- Αρχαιολογική ανασκαφή
- Υπολείμματα από Καταολισμό - Κρυφός Κήπος
- Δρόμοι
- Εξοδοι από το Μετρό
- Ισόγειο: Αγορά τροφίμων (υπάρχον), Είσοδος Μετρό
- Ταράτσα: Αγορά υφασμάτων
- Διαδρομές
- Ανελκυστήρες

1. Υπόγεια Διάβαση

Χώρος σύνδεσης με μετρό

Σε αυτό το σημείο δημιούργησα έναν κλειστό υπόγειο χώρο. Αυτός αποτελεί μια εναλλακτική έξοδο από το χώρο του μετρό που φέρνει τον επισκέπτη σε πρώτη επαφή με τα δυτικά τείχη της Θεσσαλονίκης. Στο επίπεδο του δρόμου, στο έδαφος, υπάρχουν τζαμαρίες που ο περιηγητής μπορεί να δει την πάνω όψη και υφή των τειχών η οποία υποδεικνύει τη ροή κίνησής τους προς τα ενδότερα της γειτονιάς. Στο οικόπεδο, στη γωνία των οδών πλατεία Δημοκρατίας και Ειρήνης δημιούργησα μια πλατεία με σκοπό να εκτονώνεται το πλήθος που θα καταφθάνει από το μετρό. Σχεδίασα δύο τριγωνικά παγκάκια τα οποία υποδηλώνουν τη θέση των τριγωνικών προβόλων που έχουν τα τείχη. Σχεδίασα τρεις δενδροφυτεμένες οπές που ξεκινάνε από τον υπόγειο χώρο και διαπερνούν το πάρκο από πάνω. Οι κορμοί των δέντρων είναι φυτεμένοι στο κάτω επίπεδο, για να οπτικοποιηθεί στον περιηγητή το πέρασμα της ιστορίας. Ο επισκέπτης από κάτω περιηγείται ανάμεσα στα τείχη και στους κορμούς των δέντρων ενώ, ο από πάνω κινείται ή αναπαύεται μεταξύ των κλαδιών που συμβολίζουν το παρόν. Οι τοίχοι που περιβάλλουν το χώρο είναι κατασκευασμένοι από ανομοιόμορφη ασβεστωμένη λιθοδομή. Με αυτό τον τρόπο διατηρείται η υφή της πέτρας που κυριαρχεί και στα αρχαιολογικά ευρήματα αλλά γίνεται εμφανής στον επισκέπτη η νεότερη προσθήκη.

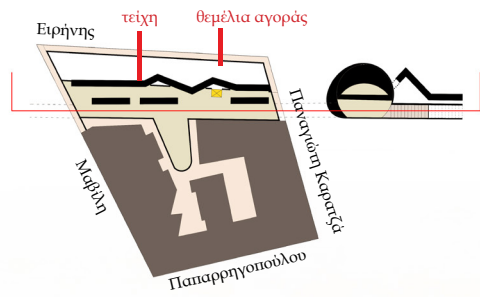

Ζωγραφική απεικόνιση της Λυτταίας Πύλης

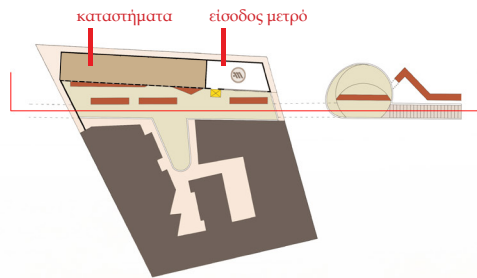

2. Αγορά Υφασμάτων και Τροφίμων

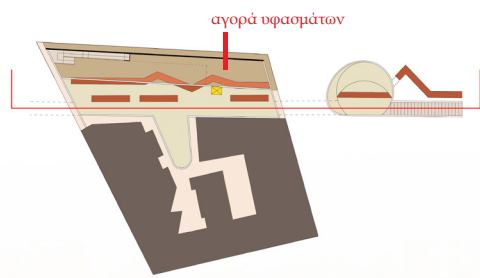

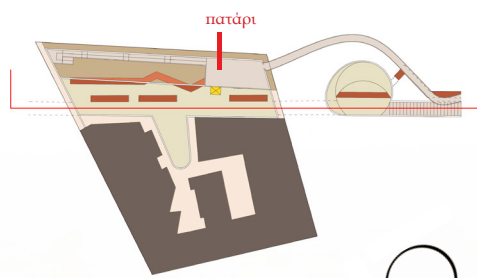
Κάτοψη Υπογείου

Κάτοψη Ισογείου

Κάτοψη Ταράτσας

Κάτοψη Παταριού / Στεγάστρου

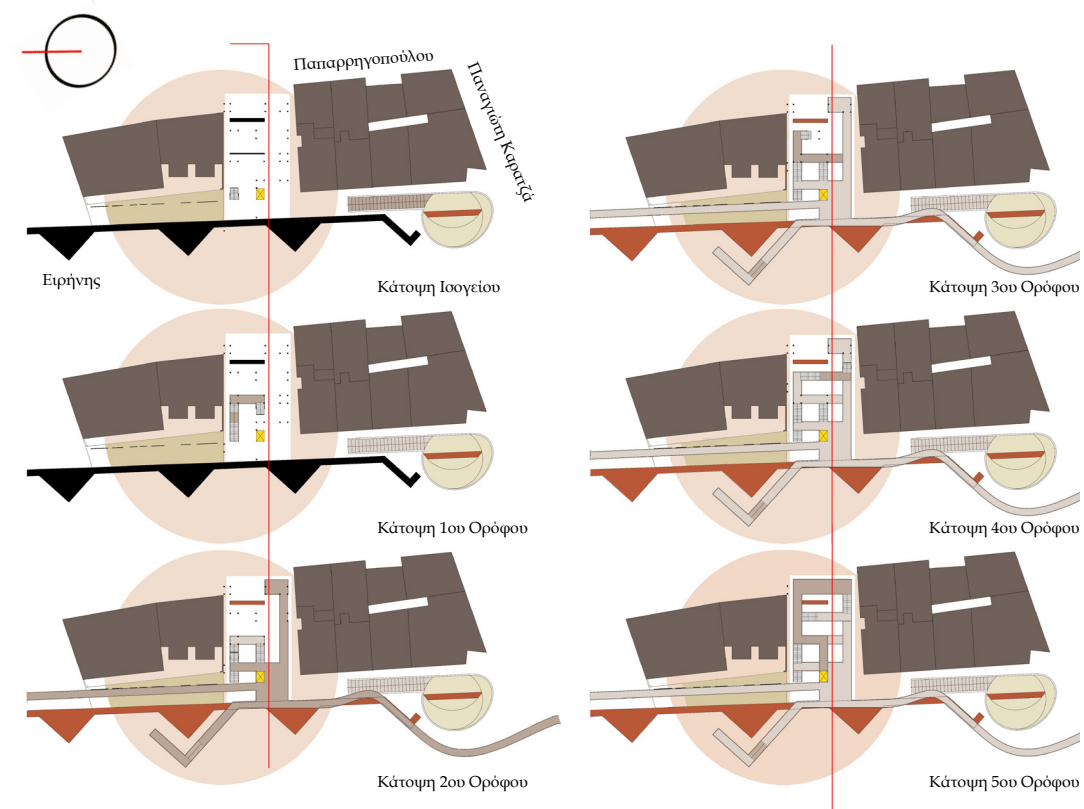
Διασχίζοντας τον προηγούμενο υπόγειο χώρο, μέσω υπόγειας στοάς κάτω από την οδό Μαβίλη, ο επισκέπτης ανακαλύπτει έναν κρυφό υπαίθριο κήπο. Ο κήπος αυτός βρίσκεται πίσω από μια αγορά τροφίμων και μέσα σε αυτόν εντοπίζονται τρία εναπομείναντα τμήματα των τειχών της βυζαντινής περιόδου. Πίσω από αυτά και ενδιάμεσα από τα θεμέλια της αγοράς ξεπροβάλλουν οι τριγωνισμοί ενός ακόμη τμήματος των τειχών που υποθέτω λόγω του σχήματος και τις υλικότητάς του, ότι χτίστηκε κατά την βυζαντινή περίοδο με λίθους από ρωμαϊκά κατασκευάσματα. Στον τοίχο της αγοράς προτείνω να τυπωθεί μια φωτογραφία που τραβήχτηκε τον 19ο αιώνα στη Θεσσαλονίκη στη ν οποία απεικονίζονται τρεις γυναίκες διαφορετικού Θρησκεύματος. Η αγορά είναι εν ενεργεία σε όλο της το μήκος εκτός από το γωνιακό της τμήμα που βρίσκεται στις οδούς Ειρήνης και Παναγιώτη Καρατζά το οποίο βρίσκεται υπό εγκατάλειψη. Το τμήμα αυτό, το παραχωρώ στο μετρό ως ένα δεύτερο χώρο εισόδου. Στη συνέχεια, ενεργοποιώ την ταράτσα της αγοράς με χρήση της ως αγορά υφασμάτων εμπνευσμένη από τους τεχνίτες των τρίχινων υφασμάτων που υπήρχαν επί Οθωμανικής αυτοκρατορίας στην περιοχή αυτή αλλά και το πλήθος των καταστημάτων με υφάσματα που υπάρχουν στη Θεσσαλονίκη μέχρι και σήμερα. Από το μέτωπο της οδού Ειρήνης προσθέτω ένα τούβλινο πλέγμα, ενώ από την πλευρά του κήπου τοποθετώ ένα παγκάκι που εκτείνεται σε όλο το μήκος της αγοράς και χαρτογραφεί το κομμάτι του τειχους που παραμένει κρυφό κάτω από τα θεμέλια της αγοράς. Έπειτα, σχεδιάσα μια ράμπα από corten η οποία από την ταράτσα οδηγεί σε ένα πατάρι, από το ίδιο υλικό, που χρησιμεύει και ως στέγαστρο για την αγορά των υφασμάτων και από το οποίο ξεκινάει η διαδρομή πάνω από τα τείχη. Ο κήπος, η νέα είσοδος του μετρό, η ταράτσα καθώς και το πατάρι γίνονται σε αυτό το σημείο προσβάσιμα με την προσθήκη ενός ανελκυστήρα στον κήπο. Μετά τον κήπο και μια ακόμη στοά κάτω από την οδό Παναγιώτη Καρατζά δημιουργήσα ένα σκάμμα στο οποίο εμφανίζεται ένα ακόμη τμήμα των τειχών και με την προσθήκη σκαλιών ανεβάζει τον επισκέπτη στην Πλατεία Παπαρρηγοπούλου. Το υπόλοιπο τμήμα των τειχών μέχρι και την οδό Αγίου Δημητρίου είναι υπέργειο.

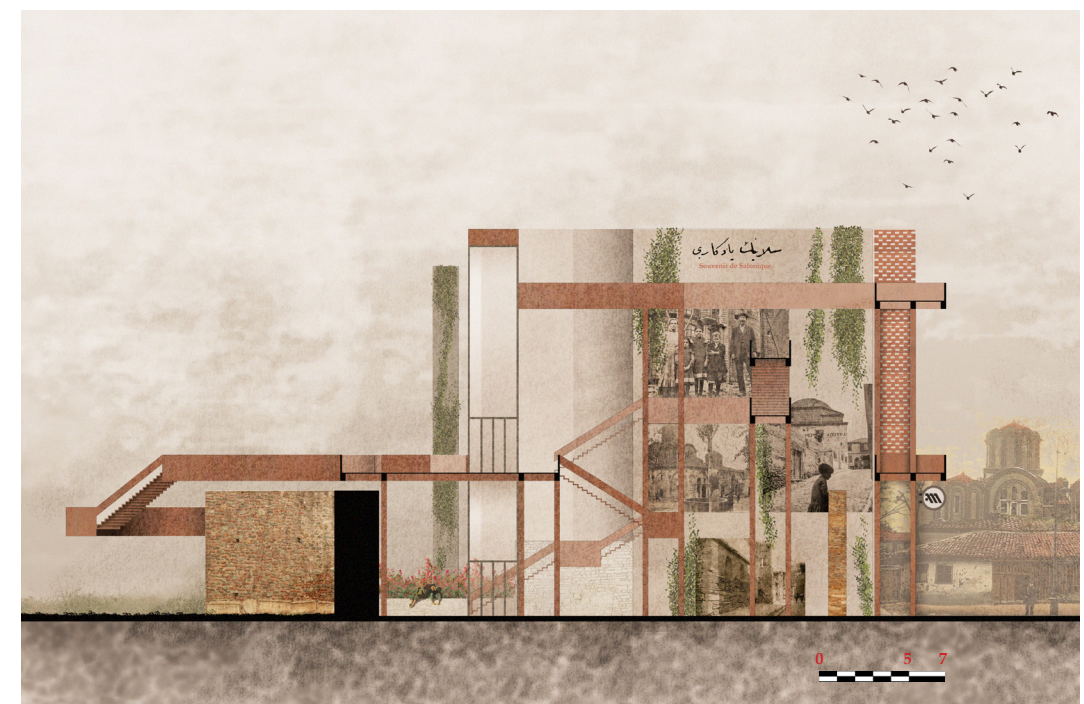
3. Το Πρόπολο

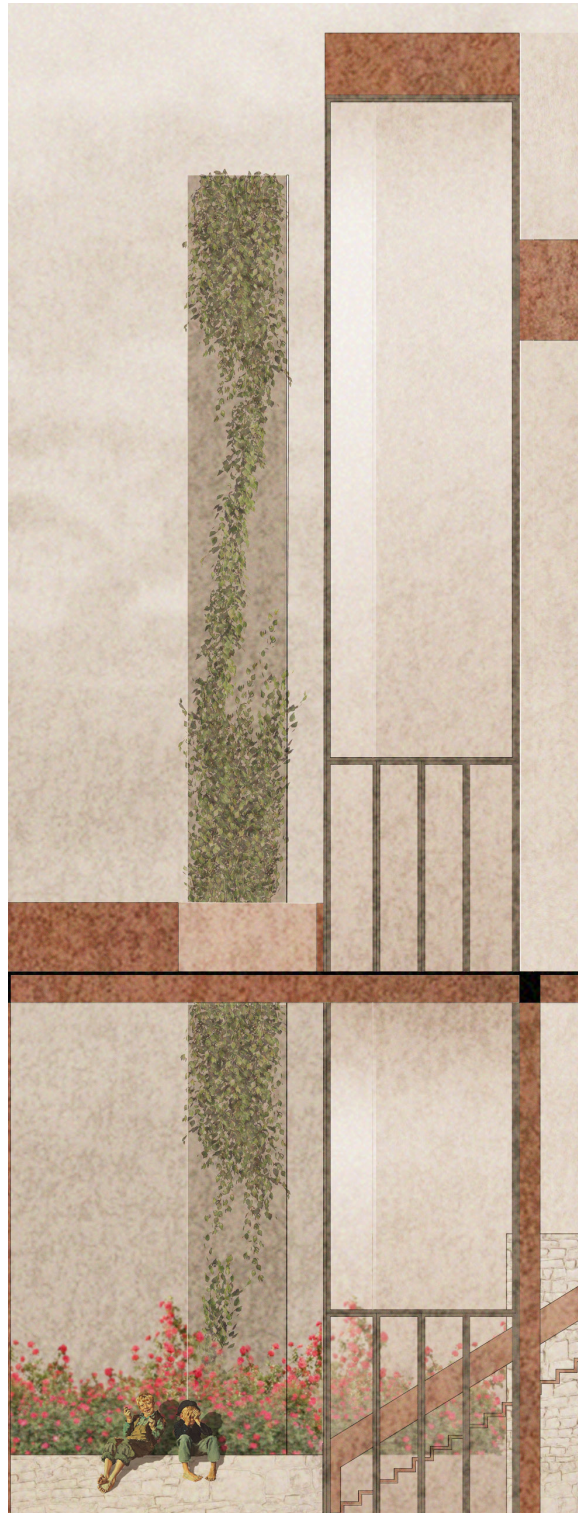

Έχοντας φτάσει στην πλατεία Παπαρρηγοπούλου υψώνονται μπροστά στον επισκέπτη διάδρομοι από corten σε αλληπάλλληλα επίπεδα στα οποία φτάνει κανείς είτε μέσω ανελκυστήρα, είτε μέσω κλιμακοστασιών που έχουν τοποθετηθεί σε λαβυρινθώδη διάταξη. Η διαδρομή που ξεκινούσε από το πατάρι της αγοράς έρχεται και κουμπώνει στο δεύτερο όροφο με αυτό το σύμπλεγμα των διαδρόμων. Πρόκειται για μια ιδιαίτερη πλατεία καθώς περιχαρακώνεται από τις πλαϊνές όψεις δύο πολυκατοικιών στο Βορρά και στο Νότο και από το Πρόπουλο και τα τείχη στα Ανατολικά και στα Δυτικά αντίστοιχα. Ο συγκεκριμένος χωροχρονικός κόμβος μεταφέρει τον επισκέπτη απευθείας στο παρελθόν. Οι πεζοί επισκέπτες που έρχονται από την οδό Παπαρρηγοπούλου πρέπει να μπουν μέσα από την καμάρα του πρόπουλου για να ανακαλύψουν την κρυφή πλατεία που υπάρχει πίσω από αυτό, με φόντο τα τείχη της Θεσσαλονίκης. Η όψη της πολυκατοικίας στα βόρεια που είναι τυφλή χρησιμοποιήθηκε για την δημιουργία κατακόρυφων κήπων από κισσούς και την τύπωση φωτογραφιών που απεικονίζουν τους χωροχρονικούς κόμβους που υπάρχουν στην γειτονιά μέσα από τα τείχη. Οι φωτογραφίες τοποθετήθηκαν με βάση την πραγματική διάταξη των κόμβων στον αστικό ιστό. Με αυτό τον τρόπο καθώς ανεβαίνει ο επισκέπτης θα αποκρυπτογραφεί τα ευρήματα της γειτονιάς μέχρι να φτάσει στον ανώτατο χώρο θέασης από όπου θα μπορεί να δει στο βάθος την πλατεία των Αγίων Αποστόλων. Εμπνευση αυτής την κατασκευής υπήρξε μια φωτογραφία του προπούλου επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην οποία το πρόπουλο είχε γίνει κομμάτι της όψης μιας Μονής. Η πλατεία Παπαρρηγοπούλου είναι μια μεταφορά της οικιστικής, και όχι μόνο, συνήπαρξης με τα τείχη. Είναι ένας χώρος ο οποίος θα μπορούσε να αποκαλύπτει μέσα από φωτογραφίες και μαρτυρίες των κατοίκων την ιστορία της γειτονιάς μέχρι και σήμερα. Στον δεύτερο όροφο που έχει κουμπώσει και ο διάδρομος από την αγορά, ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία είτε να ξαναηθεί στην πλατεία με τις σκαλωσιές, είτε να κατέβει στα αριστερά και να καταλήξει στο μπαλκόνι θέασης της γειτονιάς εκτός των τειχών, είτε τέλος να συνεχίσει ευθεία πάνω από τον κήπο των τριανταφυλλιών.

Φωτογραφία άγνωστης οικογένειας μπροστά από τον Ναό των Αγίων Αποστόλων, από την ομάδα "Παλιές φωτογραφίες της Θεσσαλονίκης"

Σε όλο το μήκος των δυτικών τειχών, πάνω και παράλληλα σε αυτά, είχαν χτιστεί τα προσφυγικά οικίσματα μετά τη Μικρασιατική καταστροφή. Στη σύγχρονη περίοδο είχαν μετατραπεί σε καταυλισμούς Ρομά μέχρι και το 2010 όπου οι καταυλισμοί απαλλοτριώθηκαν από το κομμάτι των τειχών μέχρι την οδό Αγίου Δημητρίου και οι Ρομά εγκαταστάθηκαν στο τμήμα των τειχών πάνω από αυτή. Το τμήμα που έχω επισημάνει ως την περιοχή των καταυλισμών δεν είναι σήμερα προσβάσιμο μετά τις απαλλοτριώσεις εξαιτίας των μεταλλικών πάνελ που έχουν τοποθετηθεί στην αρχή και στο τέλος του. Οι μόνοι που έχουν πρόσβαση είναι οι κάτοικοι της πολυκατοικίας πίσω από αυτό. Ένας από τους κατοίκους που καθόταν σε αυτό τον ακάλυπτο χώρο έτυχε να με δει ενώ προσπαθούσα να σκαρφαλώσω για να δω την περιοχή αυτή μου άνοιξε την πόρτα και με έβαλε μέσα στον ακάλυπτο από την πολυκατοικία. Μου ανέφερε ότι αφότου απαλλοτρίωσαν τους οικισμούς πήρε τα υπολείμματα τους και έφτιαξε με αυτά διαφορετικά επίπεδα που στη συνέχεια τα φύτευσε κατα κύριο λόγο με τριανταφυλλιές. Προσωπικά θεώρησα ότι το συγκεκριμένο κομμάτι είναι ο χώρος μνήμης της συνύπαρξης των τειχών. Για τον λόγο αυτό, τον παραπάνω κήπο τον ενσωμάτωσα στο σχεδιασμό της περιοχής και περιόρισα την είσοδο σε αυτόν μόνο μέσω ενός διαδρόμου που σχεδίασα από πάνω του. Παράλληλα από τον διάδρομο και ενδιάμεσα από αυτόν και την πολυκατοικία προτείνω να τοποθετηθούν πλέγματα με αναρριχώμενα φυτά τα οποία θα προσφέρουν ένα πέπλο ιδιωτικότητας στους κατοίκους της πολυκατοικίας αυτής.

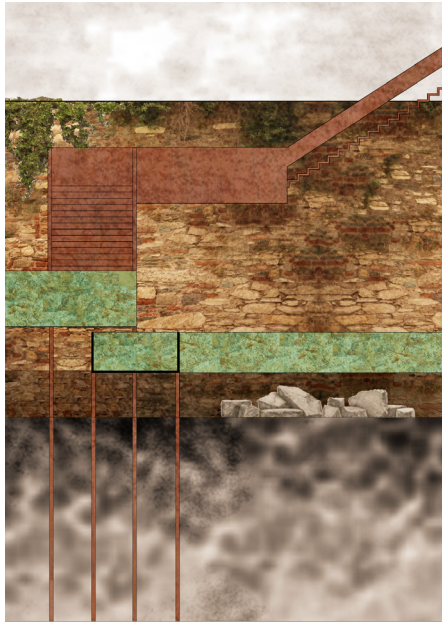
4. Η Γειτονιά του Κρύου Νερού

Soguk Su

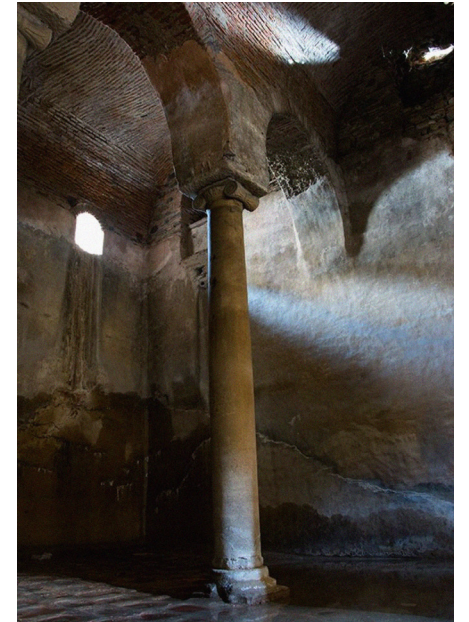

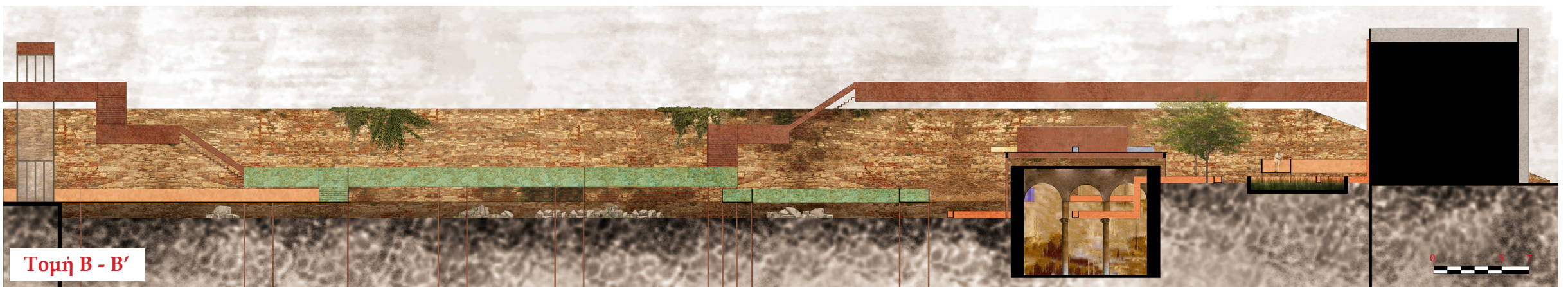
Ο περιηγητής αφού διασχίσει τον κήπο, φτάνει πάνω από τον αρχαιολογικό χώρο που υπάρχει στη νοτιοδυτική πλευρά της πλατείας των Αγίων Αποστόλων. Από εκεί έχει τη δυνατότητα να προσεγγίσει το επίπεδο του δρόμου χρησιμοποιώντας είτε τον ανελκυστήρα, είτε το κλιμακοστάσιο που σχεδιάστηκε δίπλα του. Η αρχαιολογική ανασκαφή που βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο από την πλατεία, αφορά ένα κομμάτι της ιστορίας της ύδρευσης της Θεσσαλονίκης. Συγκεκριμένα, το υδραγωγείο του Λεμπέτ, που βρισκόταν στη σημερινή τοποθεσία του στρατοπέδου Παύλου Μελά, που βρίσκεται λίγο πιο πάνω στην οδό Λαγκαδά, ύδρευε μεταξύ άλλων και την περιοχή του Κρύου Νερού. Αρχικά, το νερό συγκεντρώνονταν στην κινστέρνα και στη συνέχεια διοχετεύονταν στην υπόλοιπη γειτονιά μέσω πέτρινων αυλακιών που υπάρχουν μπροστά από αυτή. Μέσω του νότιου χάλκινου διαδρόμου που σχεδίασα μπορεί ο επισκέπτης να έρθει κοντά στα τείχη και στην αρχαιολογική ανασκαφή από κάτω του. Με αυτό τον τρόπο μπορούν να συνεχιστούν οι αρχαιολογικές έρευνες χωρίς να παρεμποδίζεται η ανθρώπινη πρόσβαση. Στο βόρειο χάλκινο διάδρομο μπορεί ο επισκέπτης να προσεγγίσει την κινστέρνα και στο τέλος του να φτάσει σε ένα μπαλκόνι στο εσωτερικό της. Πίσω από την κινστέρνα υπάρχουν τρεις πολυκατοικίες. Σχεδίασα ένα κανάλι το οποίο θα μαζεύει τα όμβρια ύδατα από τις ταράτσες τους. Σε πρώτη φάση το κανάλι αυτό διέρχεται μέσα από μια φυτεμένη πήλινη δεξαμενή προκειμένου το νερό να καθαριστεί. Στην συνέχεια το καθαρό νερό συνεχίζει την πορεία του μέσα στο κανάλι το οποίο εισέρχεται μέσα στην κινστέρνα από ένα άνοιγμα στην βόρεια πλευρά της δημιουργώντας ένα ηχοτοπίο μέσα σε αυτή. Ενώ βρίσκεται μέσα στην κινστέρνα διαχωρίζεται σε δύο κανάλια τα οποία εξέρχονται από αυτήν από δύο ανοίγματα που υπάρχουν δυτικά και νότια αντίστοιχα. Τελικά το νερό καταλήγει σε μια πήλινη δεξαμενή σε σχηματισμό μισοφέγγαρου με καλάμιες για να γίνει ο δεύτερος καθαρισμός του. Ο χάλκινος διάδρομος επίσης που οδηγεί μέσα στην κινστέρνα οδηγεί και σε ένα ημικυκλικό μπαλκόνι στο οποίο υπάρχει ένα πήλινο καθιστικό μπροστά από τις καλάμιες. Εμπνεύστηκα το σχήμα του μπαλκονιού αυτού από το συντριβάνι που υπήρχε εκεί επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και από το οποίο οι κάτοικοι έπιναν καθαρό νερό. Το κάθισμα είναι μια συμβολική κίνηση προκειμένου ο επισκέπτης να αντιληφθεί ότι πρόκειται για ένα σημείο που αφορά τη γειτονιά και την παράδοσή της. Στη βόρεια πλευρά της πλατείας σχεδίασα έναν διάδρομο, πάλι από πηλό, ο οποίος εισάγει τον επισκέπτη από την οδό Αγίου Δημητρίου μέσα στην πλατεία. Επίσης ο βόρειος διάδρομος από corten, τον ανεβάζει από τον χώρο της ανασκαφής πάλι πάνω από τα τείχη και στη συνέχεια τον προσγειώνει στην εξωτερική πλευρά τους. Η κινστέρνα αυτή τη στιγμή είναι υπό εγκατάλειψη με μοναδική μέριμνα την τοποθέτηση πάνω από αυτήν ενός πάνελ μετάλλου. Γι αυτό θεώρησα απαραίτητο να επανασχεδιάσω για την κινστέρνα ένα στέγαστρο που να μην αποσκοπεί μόνο στην προστασία της από τη φθορά του χρόνου αλλά και να σηματοδοτεί την είσοδό της, κομμάτι της αρχιτεκτονικής της και της νέας λειτουργίας της. Τέλος, στη μία πολυκατοικία πίσω από αυτή που είναι τυφλή τύπως μια φωτογραφία του συντριβανιού που υπήρχε και της ζωής του.

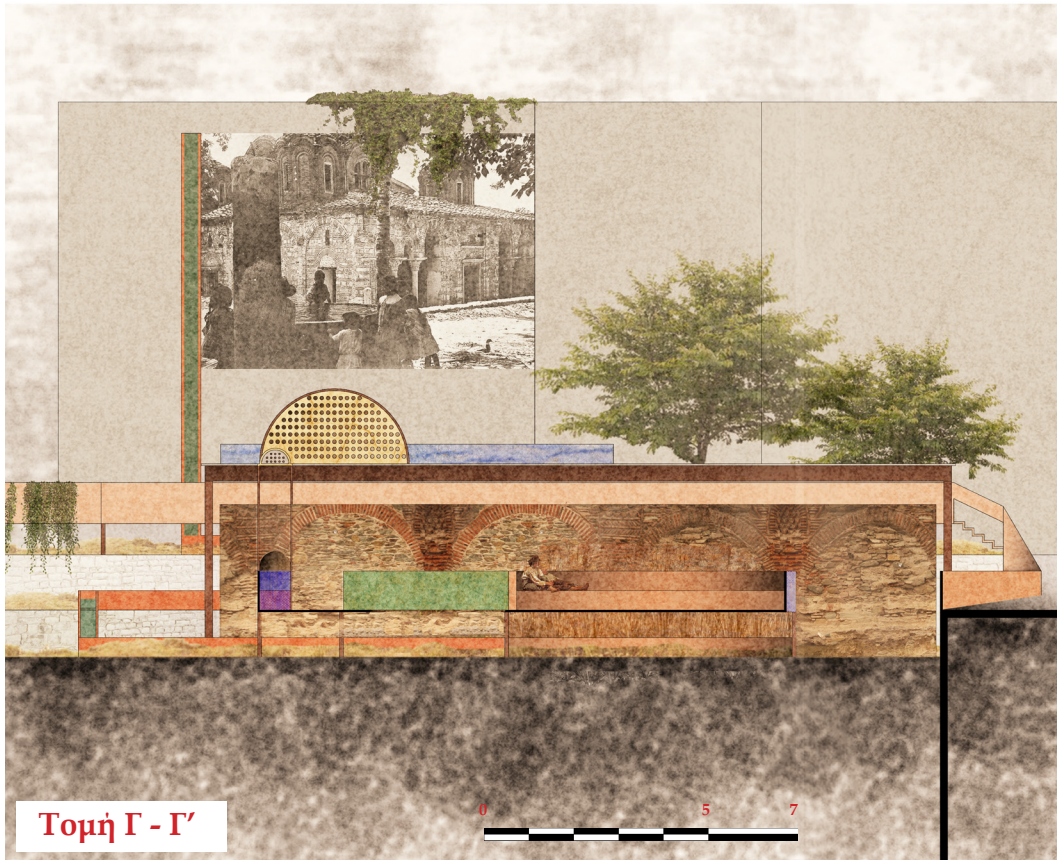

Φωτογραφία από την αρχαιολογική ανασκαφή μπροστά από τα δυτικά τείχη

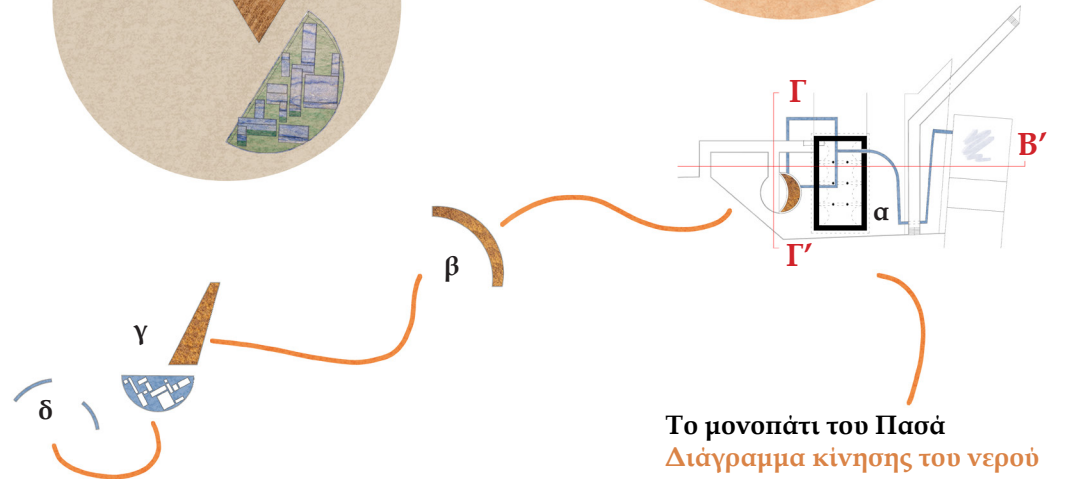
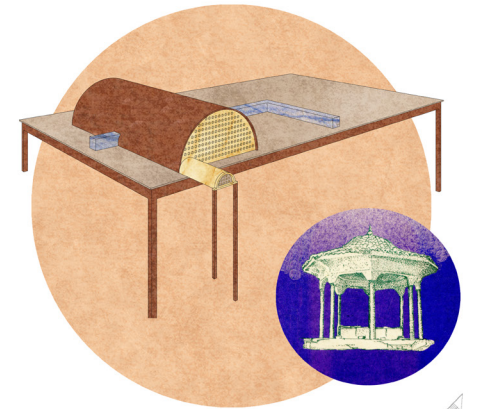
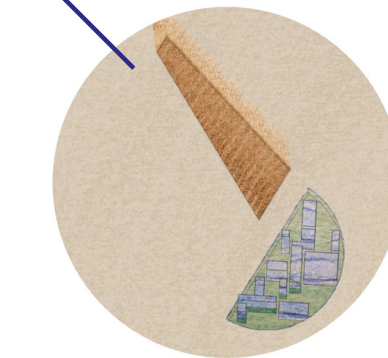

Φωτογραφία από την κινστήρα εσωτερικά

Νεκροταφείο του Κρύου Νερού

- α. Κινστήρνα (Όμβρια ύδατα - Καθαρισμός σε πόλινη κατασκευή - Ηχοτοπίο - Καθαρισμός από Καλαμιές)
- β. Σήμανση από Καλαμιές
- γ. Νεκροταφείο του Κρύου Νερού (Λουτρό)
- δ. Βρύσες για ποτισμό του Μπαχτσέ (Λουτρό)

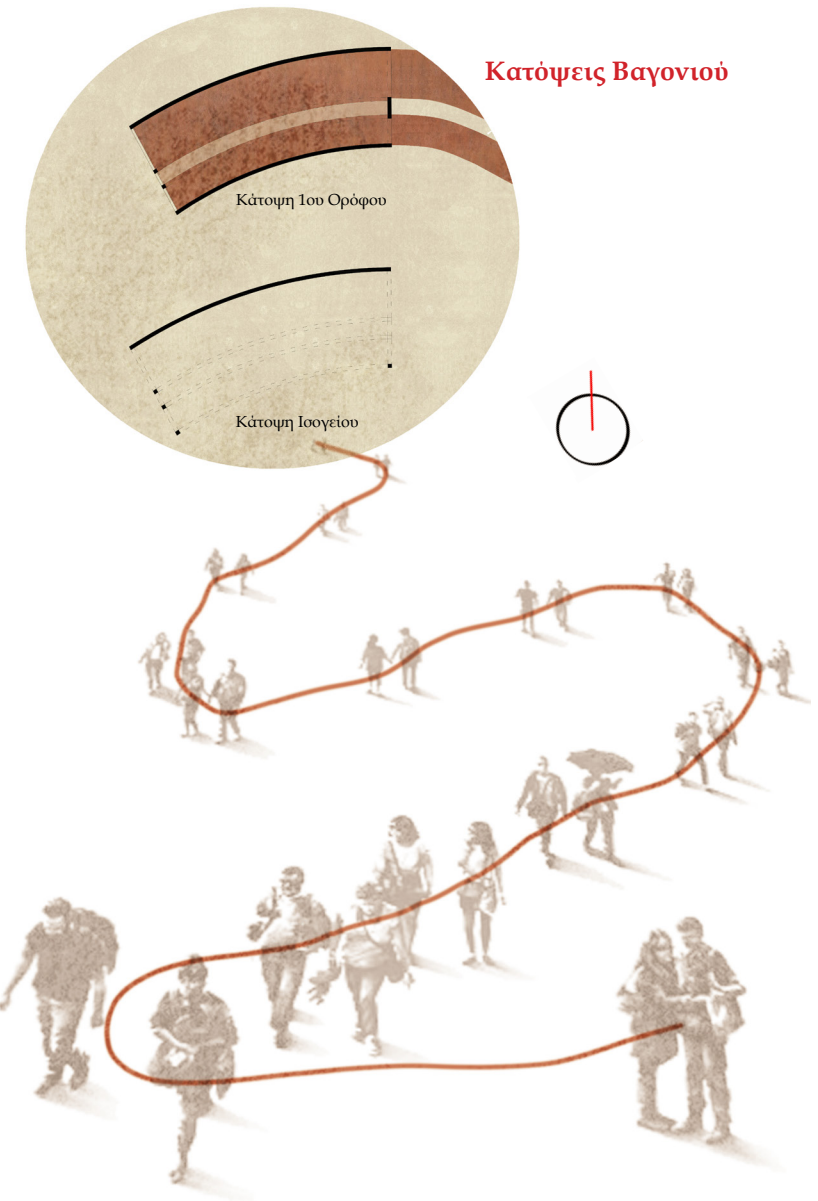
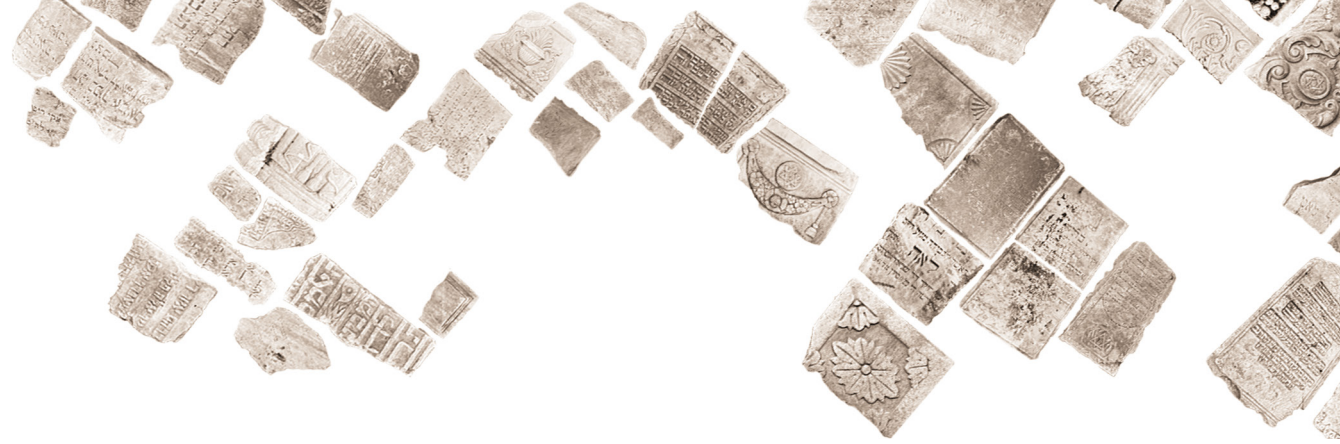
5. Το Βαγόνι

Χώρος Μνήμης Shoah

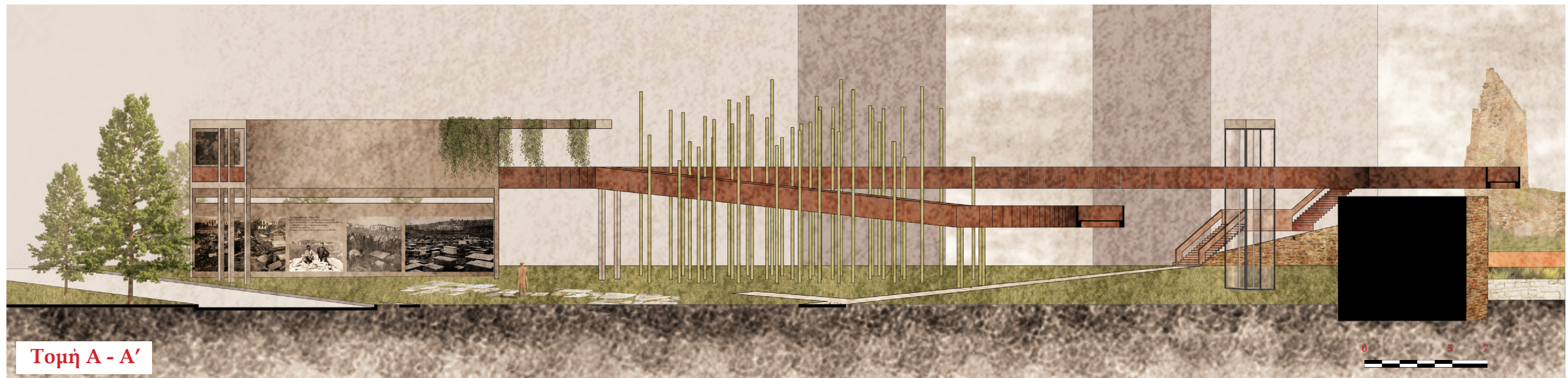

Φωτογραφία παλιού εβραϊκού νεκροταφείου της Θεσσαλονίκης μετά τον βανδαλισμό του

Στον πράσινο χώρο εξωτερικά των τειχών τοποθέτησα τα ανεκμετάλλευτα σπαράγματα μαρμάρων που διασώθηκαν από το παλιό εβραϊκό νεκροταφείο που υπήρχε στο χώρο της σημερινής Πανεπιστημιούπολης. Το σημερινό εβραϊκό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης βρίσκεται λίγο πιο πάνω από το οικοπέδο μου, στην οδό Λαγκαδά. Τα βυζαντινά τείχη της Θεσσαλονίκης σε αυτό το τμήμα τους έχουν στη βάση τους μάρμαρα από τα τείχη της ελληνιστικής περιόδου που προϋπήρχαν. Δεδομένου ότι ακόμη δεν έχει δημιουργηθεί στην πόλη της Θεσσαλονίκης ένας χώρος μνήμης της Shoah αποφάσισα να σχεδιάσω ένα κτίριο μνήμης της έξω από τα τείχη που θα συμβόλιζε την εκτόπιση των εβραίων “έξω” από την πόλη της Θεσσαλονίκης και τον αφανισμό της κοινότητας στα διάφορα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ο επισκέπτης ανηφορίζοντας, από την οδό Παναγιώτη Καρατζά παράλληλα με τα τείχη και την οδό Ειρήνης, πάνω σε διακοπτόμενα μονοπάτια από πορόλιθο, έρχεται αντιμέτωπος με τα θραύσματα των τάφων. Στο ισόγειο του Βαγονιού που βρίσκεται κάτω από την Αγίου Δημητρίου προτείνω να τυπωθούν φωτογραφίες του παλιού νεκροταφείου πριν και μετά τον βανδαλισμό του. Στον πάνω όροφο ο επισκέπτης μπορεί να φτάσει με δύο τρόπους. Ο πρώτος είναι μέσω του διαδρόμου που ενώνεται με την πορεία που έχω σχεδιάσει πάνω από τα τείχη και ο δεύτερος από τη ράμπα που υπάρχει έξω από τα τείχη. Σκοπός ήταν ο περιηγητής να “βιώσει” την εκτόπιση, εμπνευσμένη από τις άπειρες εικόνες που υπάρχουν από τους ανθρώπους που επιβιβάζονταν προς το άγνωστο. Οι μεταλλικοί σωλήνες που τοποθέτησα παράλληλα προς τους άξονες εισόδου συμβολίζουν τους ανθρώπους που εκτοπίστηκαν στα διάφορα στρατόπεδα συγκέντρωσης και στην πλειοψηφία τους δολοφονήθηκαν. Ο πάνω χώρος βόρεια και νότια είναι κλειστός και υπάρχει κατά μήκος του μια οπή στην οροφή. Μέσα σε αυτόν θα τοποθετηθούν παλιές φωτογραφίες εβραϊκών οικογενειών και μαρτυρίες επιζώντων της Shoah. Στο τέλος του βαγονιού υπάρχει ένα άνοιγμα από το οποίο κανείς βλέπει να εκτείνεται το πάρκο των Εθνών με την πυκνή δενδροφύτευσή του.

Φωτογραφία από θραύσματα μαρμάρων που διασώθηκαν από το Παλιό Εβραϊκό Νεκροταφείο και που βρίσκονται στο σημερινό εβραϊκό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης

6. Μπαχτσές του Φοίνιξ

Λουλουδάδικα στον κήπο του Λουτρού

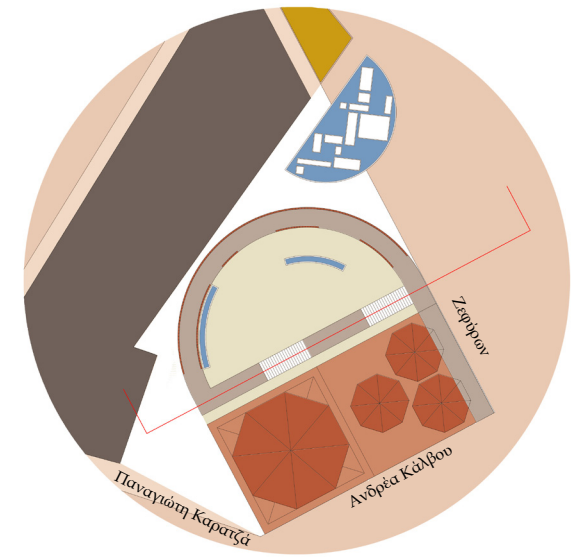
Το Λουτρό Φοίνιξ (Pasa Hamami) ήταν από τα τελευταία λουτρά που λειτουργήσε στη Θεσσαλονίκη. Συγκεκριμένα, λίγα χρόνια μετά τον σεισμό του 1978 κρίθηκε ακατάλληλο με αποτέλεσμα να κλείσει οριστικά το 1981. Από τότε, όπως και σχεδόν όλα τα λουτρά της Θεσσαλονίκης, δεν έχουν γίνει προσπάθειες συντήρησής του με σκοπό να ξαναγίνει επισκέψιμο. Εξαιτίας αυτού και παρατηρώντας την αυλή που υπάρχει στην οδό Ζεφύρων στο οικοπέδο του λουτρού αποφάσισα να ενεργοποιήσω το χώρο γύρω του. Σχεδίασα λοιπόν δύο ομόκεντρα ημικυκλικά πλέγματα από τούβλο τα οποία πλαισιώνουν μια αγορά λουλουδιών. Τα πλέγματα στηρίζουν την κατασκευή που οδηγεί τον επισκέπτη πάνω από το Λουτρό για να παρατηρήσει τους θόλους με τις χαρακτηριστικές μικρές οπές με κυκλική διατομή που εμποδίζουν να φεύγει ο ατμός και χρησίμευαν στο φωτισμό του χώρου. Η είσοδος στο Μπαχτσέ του Φοίνιξ θα πραγματοποιείται τόσο από την πλευρά της κεντρικής εισόδου του Λουτρού στην οδό Παναγιώτη Καρατζά, όσο και από την πεζοδρομημένη οδό Ζεφύρων. Ένας πιθανός τρόπος να ανακαλύψει ο επισκέπτης το Λουτρό είναι μέσα από το Μονομάτι του Πασά. Μετά την Κινιστέρνα στην Πλατεία των Αγίων Αποστόλων, στην αρχή της οδού Παπαρρηγοπούλου, υπάρχει μια σήμανση από καλαμιές.

Φωτογραφία της Θεσσαλονίκης και των δυτικών τειχών επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από την ομάδα "Παλιές φωτογραφίες της Θεσσαλονίκης"

Φωτογραφία από τον κήπο του Λουτρού

Στη συνέχεια, έξω από τα Λουλουδάδικα σχεδίασα μια δεύτερη σήμανση από καλαμιές και δίπλα μια δεξαμενή με νερό μέσα από την οποία υψώνονται ορθογώνια μαρμάρινα βάθρα που συμβολίζουν το νεκροταφείο του Κρύου Νερού που υπήρχε στην ανατολική πλευρά του Ναού των Αγίων Αποστόλων. Η τελευταία μου παρέμβαση βρίσκεται μέσα στον κήπο του Μπαχτσέ και είναι δύο μαρμάρινες βρύσες που θα χρησιμεύουν στο πότισμα των λουλουδιών. Στο σύνολό του, το μονοπάτι του Πασά απεικονίζει την καθημερινή του διαδρομή από το Ναό στον οποίο επιτελούσε τα καθήκοντά του μέχρι το Λουτρό που πήγαινε στο τέλος της ημέρας για ανάπαυση. Τέλος, στην τυφλή πλευρά της παράπλευρης πολυκατοικίας θα υπάρχουν φωτογραφίες παλιών μουσουλμανικών νεκροταφείων της Θεσσαλονίκης και κυπαρίσσια που συμβολίζουν τους μιναρέδες.

Επίμετρο

Στην παρούσα Διπλωματική μελέτη πραγματοποιήθηκε αποτύπωση μιας ιδέας μέσω εικόνων και σχεδίων τα οποία μεταφέρουν την ευρύτερη αίσθηση που θα αντανάκλουν οι χώροι των χωροχρονικών κόμβων στους επισκέπτες τους. Είναι ευνόητο ότι οι δυνατότητες ανάπτυξης, λόγω των πολλών διαφορετικών πολιτισμών και θρησκειμάτων που αναπτύχθηκαν στην περιοχή και την επηρέασαν στη διάρκεια της ιστορίας της από την ελληνιστική περίοδο μέχρι και σήμερα, είναι πολλαπλές. Επακόλουθα η μελέτη αυτή αποτελεί ένα ενδεχόμενο θεμέλιο για ουσιαστική αξιοποίηση της περιοχής των Δυτικών τειχών της Θεσσαλονίκης με σεβασμό στην ιστορία της, στην πολυπολιτισμικότητα της πόλης και στους σημερινούς κατοίκους της περιοχής.

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες στις επιβλέπουσες Καθηγήτριές μου Γιαννίση Φοίβη και Κουζούπη Ασπασία για όλη την ενθάρρυνση και την καθοδήγηση που μου προσέφεραν κατά την διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας.

Βιβλιογραφία

“Θεσσαλονίκη, Πόλη των Φαντασμάτων, Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι”, Mark Mazower, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Οκτώβριος 2006

“Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας 1430 - 1912” , Βασίλη Δημητριάδη, εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη α.ε, 2008

“Θεσσαλονίκη 1900 - 1917”, Μουτσόπουλος Ν. Κ., εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη α.ε, 2011

“Η κεντρική και δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελέμπη”, Δημητριάδης Β., Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, Δεκέμβριος 1973

“Ο αρχιτέκτονας Vitaliano Poselli, Το έργο του στη Θεσσαλονίκη του 19ου αιώνα”, Κολώνας Βασίλης, εκδόσεις Παρατηρητής, 1980

“Η Κινστέρνα της εν Θεσσαλονίκη Μονής των Δώδεκα Αποστόλων”, Ορλάνδος Α. Κ., Μακεδονικά, 2017

“Περιγραφή της Θεσσαλονίκης στα 1734 από τον Père Jean-Baptiste Souciet”, Ξανθοπούλου-Κυριακού Α., Μακεδονικά, 1968

Η αρχιτεκτονική πρόταση της παρούσας διπλωματικής εργασίας αφορά την αξιοποίηση και ανάδειξη τμήματος των τειχών της Θεσσαλονίκης. Σκοπός ήταν η ανάλυση και στη συνέχεια επανενοιολόγηση του κατεχοχην αυτού οριου της πόλης καθώς και του εσωτερικού (άστου), εξωτερικού (ύπαιθρος)χώρου που δημιουργείται από αυτό. Η περιοχή που επιλέχθηκε εντοπίζεται στο δυτικό άκρο του ιστορικού κέντρου και ορίζεται από δύο, βασικούς οδικούς άξονες της πόλης, αυτών της Εγνατία (Χρυσή Πύλη) και του Αγίου Δημητρίου (Λυταιά Πύλη).

Κατά τη Βυζαντινή περίοδο (μέχρι το 1430) στο χώρο υπήρχε ο Ναός των Αγίων Αποστόλων και μια κινστέρνα η οποία έπαιρνε νερό πιθανώς από το υδραγωγείο που υπήρχε εκτός των τειχών, νοτιοδυτικά, και από τα όμβρια νερά. Επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (μέχρι το 1912) ο ναός μετατράπηκε σε τζαμί με το όνομα Soguk Su Cami'ı (= Τζαμί του Κρύου Νερού) εξαιτίας της κοντινής κινστέρνας που υδρευόνταν από το υδραγωγείο γνωστό πλέον ως Λεμπέτ. Κατά την περίοδο αυτή, κατασκευάστηκε ένα λουτρό που είναι σήμερα γνωστό με το όνομα Φοίνιξ, 2 βρύσες, ένα σιντριβάνι και το νεκροταφείο των Κρύων Νερών. Εκεί κοντά υπήρχαν και τεκέδες για να αναπαύονται οι Βυρσοδέψες και οι κατασκευαστές τρίχινων ενδυμάτων. Μετά τη μεγάλη πυρκαγιά (το 1917) ο Έρνεστ Εμπράρ είχε οραματιστεί αυτό το όριο ως μια γιρλάντα κηπουπόλεων που θα περικόκλωνε το αστικό κέντρο και θα ήταν πρόδρομος των προαστίων.

Σήμερα τα τείχη ελίσσονται μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου. Είναι ένα όριο σε αναμονή για να βρει το σύγχρονο ρόλο του. Πολυκατοικίες, μονοκατοικίες, ίχνη από καταυλισμούς Ρομά, αρχαιολογικές ανασκαφές είναι ορισμένα από τα στοιχεία που υπάρχουν δίπλα και γύρω από αυτό. Πως όλη αυτή η πολυπολιτισμική και ιστορική πολυπλοκότητα θα μπορούσε να αναδειχθεί με ένα τέτοιο τρόπο προκειμένου να δημιουργηθεί μια εναλλακτική ανάγνωση της πόλης της Θεσσαλονίκης απαλλαγμένη από την ακραιφνή βυζαντινή της ταυτότητα, που θα συνυπάρχει αρμονικά με τους κάτοικους της περιοχής ;

